

районів. Дуже часто невідвідуваність певних адміністративних районів не пов'язана з природним та історико-культурним потенціалом, а напряду пов'язана з транспортною доступністю, в основному зі станом автомобільних шляхів сполучення. У такій ситуації опинилися Вовчанський, Дворічанський, Балаклійський райони. Зі значною віддаленістю від обласного центру – місця формування основних екскурсійних потоків – пов'язана складна ситуація у Сахновщинському, Кегичівському, Лозівському, Близнюківському та ін. районах області.

Аналіз туристичних ресурсів Харківської області та рівня їх залучення до екскурсійно-туристичної галузі показав значну невідповідність цих двох показників. Харківська область, маючи багатий потенціал, може ще боротися за туристичні потоки. Але при цьому існують значні проблеми, які перешкоджають розвитку туризму в Харківській області:

- висока ціна та середня якість туристичних послуг, що надаються, їх загальна невідповідність світовим, європейським зокрема, стандартам;
- низька якість транспортної інфраструктури, особливо стану покриття автомобільних шляхів сполучення; невідповідність навіть середньому показнику по Україні, хоча і характеризуються густою їх мережею;
- незадовільний стан збереженості окремих пам'яток архітектури національного значення;
- несприятливе геополітичне положення;
- відсутність потужної інформаційної підтримки у засобах масової інформації тощо.

У такій ситуації, в умовах значної конкуренції і відкритості територій для туристів, є необхідність у перспективі проаналізувати можливості Харківської області з точки зору її конкурентоспроможності.

РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Філоненко О.С.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Сучасна демографічна ситуація в Україні, враховуючи її кризовий стан, потребує детального аналізу, адже демографічні процеси безпосередньо впливають на соціально-економічний розвиток будь-якого регіону. Для більшості регіонів України характерний такий процес як старіння населення, що в свою чергу збільшує навантаження на працездатних осіб. Також негативний вплив на демографічні процеси має зовнішня міграція населення, яка знижує соціально-економічні показники регіонів, адже мігрують переважно люди працездатного віку. Не слід також забувати про військові дії на сході країни, зниження рівня життя населення, зростання первинної захворюваності

та стабільно високої смертності населення від хвороб, особливо серцево-судинних. Разом з тим, в Україні спостерігаються значні регіональні відмінності у рівнях та динаміці демографічних та соціально-демографічних показників, а їх вивчення на сучасному етапі є надзвичайно актуальним і важливим питанням, що й визначило мету нашого дослідження.

За даними Державної служби статистики, в Україні станом на 1 січня 2016 р.¹ чисельність постійного населення становила 42,5 млн. осіб, з них на сільське населення припадало 31,1%, а на міське – 68,9%. У межах країни спостерігаються значні регіональні відмінності у цих показниках. Областями із найменшою чисельністю населення – до 1 млн. осіб є Чернівецька (906,8 тис. осіб) та Кіровоградська (966,7 тис. осіб); адміністративними одиницями із найвищою чисельністю населення (понад 2 млн. осіб) є Дніпропетровська (3251575), Харківська (2702980), Львівська (2515804) та Луганська (2200792) області а також м. Київ (2865262 осіб). Решта ж регіонів України входять до третьої групи з показником чисельності постійного населення – 1-2 млн. осіб.

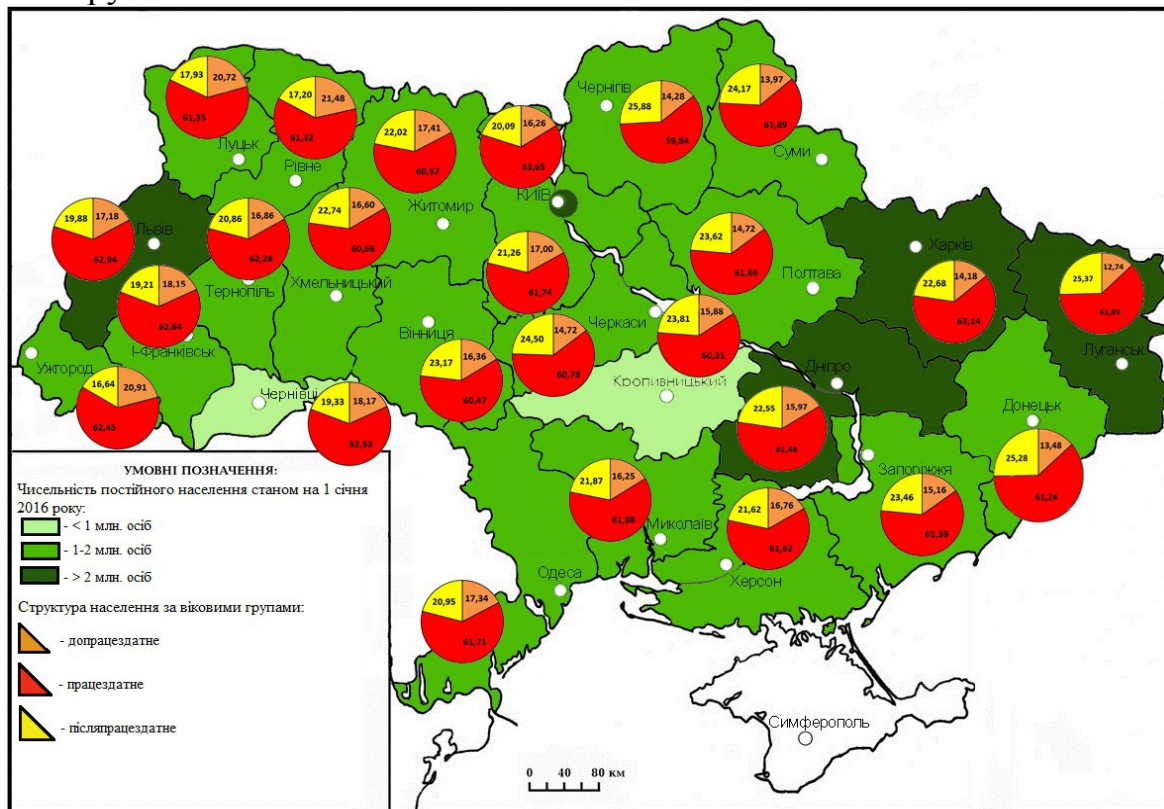

Рис. 1. Чисельність та структура населення України станом на 1 січня 2016 р.
(побудовано за даними [6])

Скорочення чисельності населення є однією найбільш гострих демографічних проблем, яка призводить не лише до зменшення загальної кількості громадян, а й до скорочення частки населення працездатного населення та значного податкового навантаження на працюючих людей. У

¹ Всі розрахунки здійснено без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя та окремих районів Донецької та Луганської областей. Розрахунки всіх демографічних показників здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання.

цілому за останні 5 років чисельність населення України скоротилася більш ніж на 3 млн. осіб. До причин скорочення населення відносять не лише низький рівень народжуваності, а й високу смертність, як унаслідок хвороб, так і через нещасні випадки та інші зовнішні причини смертності. Чисельність громадян країни скорочується не лише за рахунок сільського населення, – за досліджуваний період чисельність міського населення скоротилася на 6,3%, сільського – на 8,8%.

Скорочення чисельності населення викликане перевищення смертності населення над народжуваністю. У 2010 р. в Україні народилося 497689 немовлят, а померло – 698235 осіб, природний приріст становив -200546 чоловік. У 2015 р. в Україні народилося 411781, а померло 594796 осіб, при цьому природний приріст склав -183015 осіб. Таким чином спостерігається поступове зменшення народжуваності та зростання смертності населення і, відповідно, формування від'ємного природного приросту.

Для регіонів України характерні деякі відмінності у даних показниках (рис. 2). Так, найбільша кількість народжених зафіксована у м. Київ (35558 осіб), Дніпропетровській (33425) та Львівській (27909) областях. Найменші показники мають Кіровоградська (9456 осіб), Чернігівська (9104) та Луганська (5340) області [5]. За кількістю померлих трійку лідерів становлять Дніпропетровська (53827), Харківська (42606) та Донецька (39763) області. Найменші показники смертності спостерігаються у Луганській (14468), Волинській (13747) та Чернівецькій (11725 осіб) областях.

Проаналізувавши статистичні дані [6] нами було виділено 4 групи адміністративних одиниць України за показником природного приросту населення. До першої групи з природним приростом від нуля і більше входять Закарпатська (1239 осіб) й Рівненська (1442) області та м. Київ (5133). До другої групи з показником природного приросту від -1 до -5000 осіб входить п'ять областей Західної України: Волинська (-369 осіб), Львівська (-4960), Івано-Франківська (-2102), Тернопільська (-4477) та Чернівецька (-1068). Третя група є найбільш чисельною. До неї належать 11 областей з показником природного приросту від -5001 до -10000 осіб. Серед них: Вінницька (-9096 осіб), Житомирська (-7137), Київська (-8224), Кіровоградська (-6741), Луганська (-9128), Миколаївська (-6341), Одеська (-7139), Сумська (-9218), Херсонська (-5219), Хмельницька (-6655) та Черкаська (-8663) області. До четвертої групи найбільш депресивних областей з природним приростом менше -10001 осіб належать Дніпропетровська (-20402), Донецька (-22866), Запорізька (-11487), Полтавська (-11017), Харківська (-17667) та Чернігівська (-10853) області.

Співвідношення окремих поколінь характеризують коефіцієнти демографічного навантаження. Загальний коефіцієнт демографічного навантаження показує, яку кількість дітей та осіб старшого віку «утримає» кожна тисяча покоління батьків. В Україні у 2016 р. демографічне навантаження на осіб працездатного віку становило 618‰, тобто на 1000 осіб працездатного віку доводиться 618 осіб непрацездатного віку, при чому демографічне навантаження дітьми становить 260‰, а особами старшого віку –

358% [5]. Варто відзначити й скорочення частки населення у молодших вікових групах та їх зростання у старших.

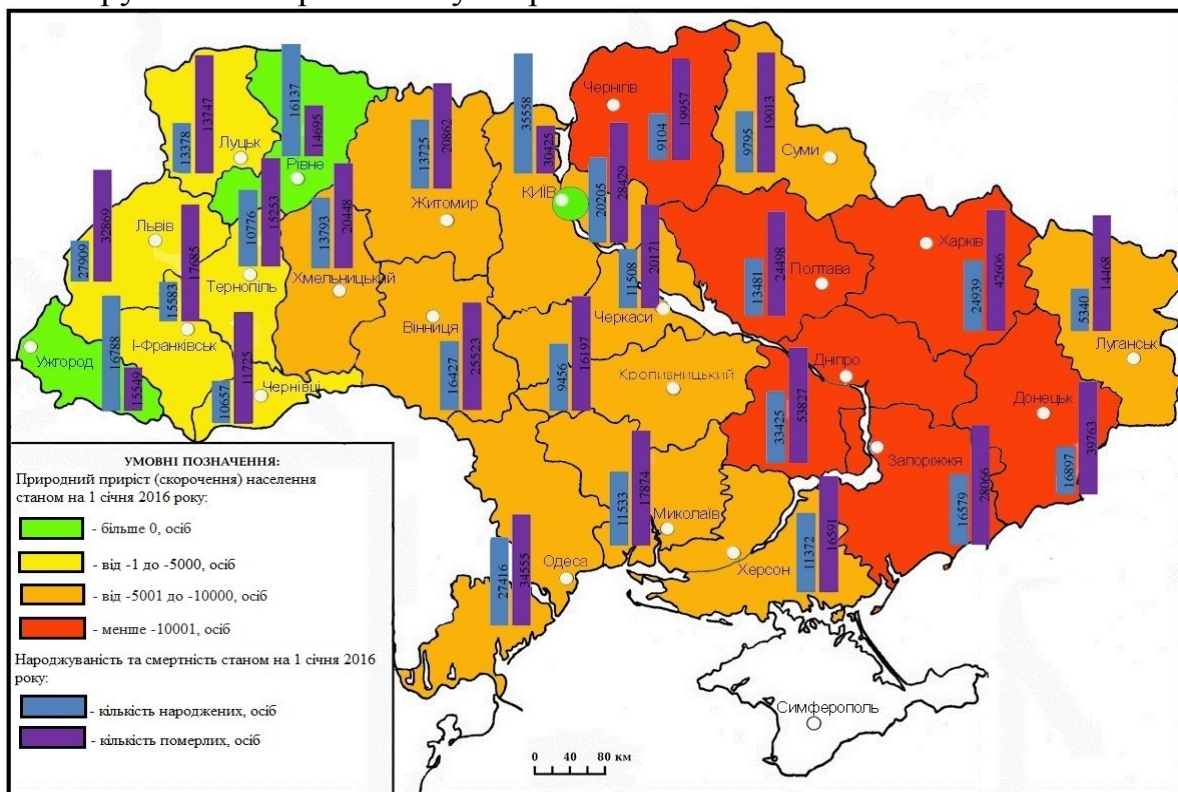

Рис. 2. Показники народжуваності, смертності та природного приросту населення України станом на 1 січня 2016 р. (побудовано за даними [6])

Найбільш чисельною є вікова група 16-59 років. Найбільший відсоток осіб працездатного віку спостерігається у м. Київ (63,65%), Харківській (63,14%) та Львівській (62,94%) областях, у той час як у Вінницькій (60,47%), Кіровоградській (60,31%) та Чернігівській (59,84%) областях цей показник найменший. Друге місце у віковій структурі населення займають люди старше працездатного віку. Областями з найбільшою кількістю таких осіб є Чернігівська (25,88%), Луганська (25,37%) та Донецька (25,28%), а найменш чисельною ця група є у Волинській (17,93%), Рівненській (17,20%) та Закарпатській (16,64%) областях. Третю, найменш чисельну вікову групу становить допрацездатне населення. Найбільшу частку ця група має у Рівненській (21,48%), Закарпатській (20,91%) та Волинській (20,72%) областях. Найменший відсоток осіб молодшого за працездатний вік мають Сумська (13,97%), Донецька (13,48%) та Луганська (12,74%) області.

У статевій структурі спостерігається перевага жінок. Наочне уявлення про статево-віковий склад дають статево-вікові піраміди, побудовані за 2010 р. та 2015 р. (рис. 3). Вікова структура відображає тип відтворення населення та характеризується постійним збільшенням осіб літнього віку та зменшенням частки дітей у загальній структурі населення. Це свідчить про те, що у країні склався звужений тип відтворення населення.

Як видно з рис. 3, у 2010 р. найбільш чисельною була вікова група 25-29 років, у якій перебувало 3766372 особи. На другому місці знаходилась вікова

група 55-59 років – 2987 осіб. Найменш чисельною є група віком 75-79 років, у якій перебувало 1231252 особи. У 2015 р. перевагу мала вікова група 30-34 роки з показником 3539116 осіб. Вікова група 70-74 роки була найменш чисельною і становила лише 1365984 особи. Також чітко спостерігається диспропорція у статевій структурі, особливо її помітно у старшому віці, де кількість жінок значно перевищує кількість чоловіків – 1072024 : 397353. Натомість у віковій групі 25-29 років чисельно переважають чоловіки 172213:652549 [5].

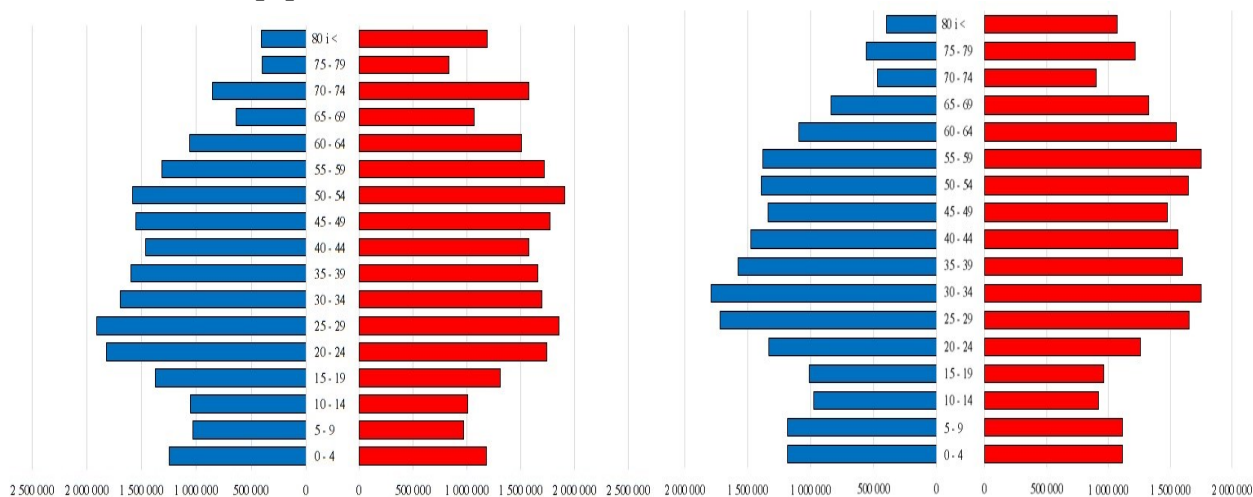

Рис. 3. Статеві-вікові піраміди населення України за 2010 р. та 2015 р.
(побудовано за даними [5])

Основною причиною значних диспропорцій серед населення особливо старшого віку є різна тривалість життя, у середньому по Україні жінки живуть на 10 років довше, ніж чоловіки – 66,37 і 76,25 відповідно. Середня очікувана тривалість життя (обидві статі) – 71,38 роки. Найдовша тривалість життя серед чоловіків зафіксована у м. Київ (69,79 роки), серед жінок у Львівській області (78,13 роки). Найкоротша тривалість життя серед чоловіків у Житомирській області (69,61 роки), серед жінок – у Закарпатській області (74,56 роки).

За даними статистики, в Україні середній вік населення у 2011 р. становив 40,3 роки, у т.ч. для чоловіків – 37,6; жінок – 42,7. Протягом досліджуваного періоду середній вік населення підвищився, що свідчить про збільшення частки людей літнього віку у загальній структурі населення і, відповідно, старіння населення. У 2016 р. середній вік населення склав 40,9 роки, тобто він зріс на 1,5%. При цьому відмінності між статями залишаються значними, так як середній вік чоловіків в Україні станом на 1 січня 2016 р. – 38,1 роки, а жінок – 43,3.

На основі даних, які характеризують середній вік населення, було виділено три групи адміністративних одиниць України (рис. 4). До першої групи із найбільш молодим населенням – середній вік нижче 38,9 роки входять Закарпатська (36,8 роки), Рівненська (37,0), Волинська (37,6) та Чернівецька (38,7) області. Найбільші «старими» областями – із середнім віком населення понад 42 роки є Донецька (43,3), Луганська (43,7), Сумська (42,6), Чернігівська (43,2), Полтавська (42,1) та Черкаська (42,4) області. До третьої групи з

